

369.5(478) + 336.01:001.9

INFLUENȚA EDUCAȚIEI FINANCIARE A POPULAȚIEI ASUPRA REFORMEI SISTEMULUI DE PENSII

Conf. univ. dr. Svetlana BILOOCAIA, ASEM
bilooaiasvetlana@gmail.com

Preocuparea privind schimbările demografice a provocat modernizarea sistemelor de pensii în majoritatea țărilor lumii. Constatările bazate pe investigația practicilor internaționale, prezentate în articol, confirmă faptul că nivelul de educație și de cultură financiară au un impact pozitiv semnificativ asupra dezvoltării sistemelor naționale de pensii. Aceste dovezi oferă o justificare a creșterii nivelului de educație financiară în Republica Moldova, în special pentru anumite subpopulații specifice, care riscă să nu aibă cunoștințe financiare suficiente pentru a aborda, în mod adecvat, problemele ce țin de reformarea sistemului de pensii.

Cuvinte-cheie: reforma sistemului de pensii, educația financiară, cultură financiară.

JEL: G23, I25, I28, J26.

1. Introducere

În majoritatea țărilor, standardele de viață, asistența medicală și progresul nutrițional au sporit speranța de viață. Potrivit Organizației Mondiale a Sănătății, între 2000 și 2015, speranța globală de viață a crescut cu cinci ani. Nevoile privind asigurarea unei societăți în vârstă cu o pensie sigură, din punct de vedere financiar, au determinat schimbări în organizarea alocării pensiilor. Țările cu sistem de pensii pay-as-you-go (PAYG) se transformă activ în sisteme de pensii pe mai multe niveluri și interdependente, bazate atât pe participarea angajaților, cât și pe implicarea angajatorilor (contribuții determinate și planuri de pensii cu beneficii determinate), care duc la reducerea poverii asupra bugetelor de stat și stimularea dezvoltării piețelor financiare naționale. În Republica Moldova, sistemul de pensii este încă organizat pe baza principiului PAYG, în care beneficiile de pensionare de stat sunt finanțate prin contribuțiile percepute de la lucrătorii actuali. Potrivit cercetării Băncii Mondiale, sistemul PAYG, în Republica Moldova, trebuie reformat, după cum rezultă din scăderea raportului dintre pensia medie și salariul mediu: de la 44,9%, în 1998, la 28%, în 2013, cu perspectiva scăderii la

369.5(478) + 336.01:001.9

THE INFLUENCE OF POPULATION'S FINANCIAL LITERACY ON PENSION SYSTEM REFORM

Assoc. Prof. PhD Svetlana BILOOCAIA, ASEM
bilooaiasvetlana@gmail.com

Concern about demographic changes caused the modernization of pension systems in most countries of the world. The findings based on international practices investigation presented in the article confirm that the level of financial literacy has a significant positive impact on the development of national pension systems. These evidences provide a rationale for raise the level of financial literacy in the Republic of Moldova, especially for certain specific sub-populations, that risk not having sufficient financial knowledge to adequately address the problems associated with reforming the pension system.

Key words: pension system reform, financial literacy, financial culture.

JEL: G23, I25, I28, J26.

1. Introduction

In most countries, standards of living, healthcare and nutrition advancements have increased life expectancy. According to the World Health Organization, between 2000 and 2015, global life expectancy rose by five years. The needs in providing ageing societies with a financially secure retirement initiated changes in the organization of pension provision. The countries with pay-as-you-go (PAYG) pension system are actively transforming into multilevel and interrelated pension schemes based both on the participation of the employees and on the involvement of employers (defined contribution and defined benefit pension plans), resulted in reducing the burden on state budgets and in stimulation of national financial markets development. In the Republic of Moldova the pension system is still organized based on the PAYG principle, in which state retirement benefits are financed by contributions levied from current workers. According to the World Bank' investigation, PAYG system in the Republic of Moldova has to be reformed, as seen from the decrease in the ratio of pension payments to average wages from 44.9% in 1998 to 28% in 2013 with the prospect of decreasing up to 20% in 2020 [10], a reduction of the

20%, în 2020 [10], o reducere cu 40% a numărului de contribuabili a dus la o creștere a ponderii cheltuielilor cu pensiile în PIB, de 11%, în 2016 [2]. Necesitatea reformei sistemului de pensii, ca unul dintre obiectivele strategice, a fost aprobată în Strategia Națională „Moldova 2020”, în care prioritățile au fost indicate prin „asigurarea sustenabilității financiare a sistemului de pensii” [6] și unele acțiuni pentru reforma sistemului de pensii în ultimii ani, deja, au fost puse în aplicare. Astfel, conform directivelor Uniunii Europene (UE), cadrul legislativ național a fost îmbunătățit; au fost înregistrate unele fonduri de pensii private etc. Cu toate acestea, sistemul național de pensii se bazează, încă, numai pe finanțarea publică.

Scopul acestui studiu constă în *investigația* experienței internaționale, analiza impactului educației financiare a persoanelor asupra modernizării sistemelor naționale de pensii și identificarea perspectivelor de îmbunătățire a sistemului de pensii, în Republica Moldova, prin creșterea nivelului de educație a diferitelor segmente ale populației în domeniul finanțelor.

2. Metode aplicate

Cercetarea, prezentată în acest articol, a fost pusă în aplicare folosindu-se metode de cercetare, precum: metoda documentară, analogia și gruparea, metoda datelor cantitative și calitative, metoda grafică, sinteza și metoda de analiză comparativă. Studiul se regăsește în datele obținute de la Banca Mondială, Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE), Banca Națională a Moldovei (BNM), Centrul Analitic EXPERT-GRUP, Comisia Națională pentru Piețele Financiare a Republicii Moldova (CNPF) etc.

3. Sinteza literaturii de specialitate

Responsabilitatea și riscul pentru deciziile financiare, care au un impact major asupra vieții persoanelor, în special a pensiilor, sunt tot mai mult transferate de la guvern și angajatori la lucrători. În prezent, în cazul în care persoanele trebuie să ia decizii optime ce țin de pensionare, ele pot avea nevoie de cunoștințe specifice privind sistemul de pensii din țara lor și de regulile propriilor aranjamente de pensii [14], precum și responsabilitatea pentru planificarea venitului lor de pensie, gestionarea economiilor de pensii, alegerea între sistemele de pensii cu contribuții determinate și planul de beneficii determinate, pentru luarea deciziei cu privire la contribuția la conturile de pensii etc., ceea ce este destul de complicat în zilele noastre, în condițiile progresului tehnologic, al inovațiilor și al creșterii integrării pieței.

Educația financiară este un concept relativ tânăr, fiind definit pentru prima dată în 1997, drept

number of taxpayers by 40%, resulted in an increase in the share of pension expenditures in GDP to 11% in 2016 [2]. The necessity of pension system reform, as one of the strategic objectives, was approved in the National Strategy “Moldova 2020”, whereas priorities were indicated “ensuring financial sustainability of the pension system” [6], and some actions for pension system reform have already been undertaken during last years. Thus, based on the European Union (EU) Directives the national legal framework was improved; were registered some private pension funds etc. However, national pension system is still based only on public funding.

The purpose of this study is: based on *investigation* of international experience, to analyse the impact of financial literacy of individuals on the modernization of national pension systems and to identify the prospects for improving the pension system in the Republic of Moldova by raising the educational level of various segments of population in the finance.

2. Applied methods

The investigation presented in this article was implemented based on such research methods as: documentary method, analogy and grouping, quantitative and qualitative data method, graphical method, method of synthesis and comparative analysis method. Analyses is found on the data obtained from World Bank, Organization for Economic Co-operation and Development (OECD), National Bank of Moldova (BNM), EXPERT-GRUP Centru Analitic, National Commission for Financial Markets of the Republic of Moldova (NCFM) etc.

3. Literature review

The responsibility and risk for financial decisions that have a major impact on an individual's future life, notably pensions, are being shifted increasingly to workers and away from government and employer. Currently, if individuals need to make optimal decisions related retirement, they may need specific knowledge concerning the pension system in their country and the rules of their own pension arrangements [14] as well as have responsibility for planning their retirement income, for choosing fund should manage their pension savings, for choosing between defined-contribution pension scheme and defined-benefit plan, for making decision how much to contribute to retirement accounts etc., what is complicated nowadays in conditions of technological progress, innovations and increasing market integration.

„abilitatea unei persoane de a-și folosi cunoștințele și aptitudinile pentru gestionarea eficientă resurselor financiare în vederea securității financiare pe toată durata vieții” [4]. *Educația financiară* se referă și la „abilitatea oamenilor de a procesa informații economice și de a lua decizii în cunoștință de cauză cu privire la planificarea financiară, acumularea de avere, datoriile și pensiile” [5]. Operaționalizarea termenului de *educație financiară* este diversă și ar putea însemna: cunoașterea unui produs financiar, cunoașterea conceptelor financiare, cu abilități matematice sau de calcul (cum ar fi planificarea financiară etc.) [4]. *Educația financiară* este una din componentele *capacității financiare*, care includ: educația financiară, acces la servicii financiare, factori comportamentali, influențe sociale și emoții, care pot fi definite atât ca abilitatea de a acționa (adică de a avea cunoștințe), cât și ca oportunitatea de a acționa (disponibilitatea produselor) [7]. *Cultura financiară* constituie rezultatul *educației financiare*, care cuprinde dezvoltarea cunoștințelor, abilităților și caracterului indivizilor. Potrivit OCDE, educația financiară ar trebui privită ca un proces ce are loc de-a lungul întregii vieți, în dezvoltare și continuu, în special pentru a se ține cont de complexitatea crescută a piețelor, de nevoile variabile în diferite stadii de viață și de informații din ce în ce mai complexe [14]. Rezultatele educației financiare sunt estimate periodic, cea mai aplicată fiind o metoda de evaluare („Trei mari” chestiuni), care cuprind trei grupuri de probleme referitoare la: funcționarea *ratelor dobânzilor*, efectele *inflației* și conceptul de *diversificare a riscurilor*.

OCDE și-a lansat proiectele de educație financiară în 2002, prin elaborarea de politici și recomandări privind principiile și bunele practici pentru educația și conștientizarea financiară, cu accent pe sectoare specifice, cum ar fi: creditele, asigurările și pensiile private. În 2008, proiectul a fost consolidat prin crearea Rețelei OCDE Internaționale privind Educația Financiară (OECD/ INFE), care facilitează schimbul de informații, cercetarea și dezvoltarea instrumentelor politice și a instrumentelor analitice. Ulterior, liderii OECD și G20 au stabilit și au aprobat principiile privind creșterea abilităților financiare și a educației financiare a persoanelor, cuprinzând documente, precum: *Incluziunea financiară inovatoare*; *Protecția consumatorilor financiari*; *Strategii naționale pentru educația financiară*; *Incluziunea financiară digitală* [14].

În ultimele decenii, s-au depus multe eforturi pentru îmbunătățirea culturii financiare, educației financiare, a protecției consumatorilor și a transparenței pe piața financiară a UE. Astfel, în

Financial literacy is a relatively young concept, it was first defined in 1997 as “the ability of a person to use knowledge and skills to manage one’s financial resources effectively for lifetime financial security” [4]. *Financial literacy* also refers to “people’s ability to process economic information and make informed decisions about financial planning, wealth accumulation, debt, and pensions” [5]. Operationalization of the term *financial literacy* is diverse and could imply: knowledge of a financial product, knowledge of financial concepts, having mathematical skills or numeracy (such as financial planning) etc. [4]. *Financial literacy* is a component of *financial capability*, which contains: financial literacy, access to financial services, behavioural factors, social influences, and emotions and may be defined as both the ability to act (i.e. having a knowledge) and the opportunity to act (i.e. availability of products) [7]. *Financial literacy* is an outcome of *financial education*, which is the development of knowledge, skills and character of individuals. According to OECD, financial education should be regarded as a lifetime, on-going and continuous process, in particular in order to take account of the increased complexity of markets, varying needs at different life stages, and increasingly complex information [14]. The results of financial education periodically are estimated, the most applied is a measure (the “Big Three” issues) comprised three groups of questions relating to: the working of *interest rates*, the effects of *inflation* and the concept of *risk diversification*.

OECD launched its financial education projects in 2002, by developing policy and recommendations on principles and good practices for financial education and awareness with a focus on specific sectors such as credit, insurance and private pensions. In 2008, the project was enhanced through the creation of the OECD International Network on Financial Education (OECD/INFE), which facilitates information sharing, research and development of policy instruments and analytical tools. Later OECD and G20 leaders set out and endorsed the high-level principles for financial empowerment and financial literacy’ growth of individuals, comprised such documents as: *Innovative Financial Inclusion*; *Financial Consumer Protection*; *National Strategies for Financial Education*; *Digital Financial Inclusion* [14].

In recent years, a lot of effort has been put into improving financial literacy, consumer protection and transparency on EU financial market.

2007, Comisia Europeană a stabilit rolul educației financiare, importanța acesteia pentru consumatorii financiari și economia pe piața UE, mai târziu, au fost publicate opt principii pentru programele de educație financiară și patru inițiative concrete [12]. Parlamentul UE a considerat că educația consumatorilor trebuie să se desfășoare pe toată durata vieții și ar trebui să înceapă la școală și să se presupună că implementarea inițiativelor de educație financiară vor spori cunoștințele consumatorilor și încrederea în tranzacțiile transfrontaliere, sprijinind realizarea *Pieței Unice Europene*, creșterea încrederii consumatorilor în piața financiară a UE și dezvoltarea acesteia [1], de asemenea, stimularea culturii financiare este extrem de importantă pentru țările UE, în contextul creării unui produs paneuropean de pensii personale (PEPP). În dezvoltarea educației financiare, participă activ și un grup de organizații și asociații de participanți profesioniști pe piața financiară europeană, care, în 2017, au lansat o Platformă Europeană pentru Educație Financiară.

4. Rezultate și discuții

O gamă largă de investigații implementate pentru estimarea cunoștințelor financiare ale indivizilor demonstrează că, în general, nivelul de cunoștințe financiare este scăzut în întreaga lume, amenințând dezvoltarea modernă a sistemelor de pensii, care se bazează, în special, pe economiile private. Rezultatele evaluării educației financiare a populației, din unele țări europene, au arătat că ponderea răspunsurilor corecte variază în funcție de țară (figura 1).

Thus, in 2007 the EU Commission set out the role of financial education, its importance for financial consumers and economy in the EU Market, later were published eight principles for financial education programs and four concrete initiatives [12]. The EU Parliament took the view that education and empowerment of consumers need to be life-long, and should begin at school and were presumed that financial education initiatives will increase consumer knowledge and confidence in cross border transactions, supporting the completion of the *EU Single Market* and increasing consumer confidence in EU financial market and its development [1], it is also extremely important for EU countries, in the context of Capital Markets Union promotion and creation of a pan-European personal pension product (PEPP). In increasing financial literacy, actively participate the largest organizations and associations of professional participants on the European financial market, which in 2017 launched a European Platform for Financial Education.

4. Results and discussions

A vast range of investigation implemented for the estimation of the individuals' financial knowledge demonstrates that, in general, the level of financial literacy is low around the world, threatening modern pension systems development that rely mostly on private savings. The results of financial literacy evaluation of population from some European countries, revealed that the share of right answers varies notably by country (figure 1).

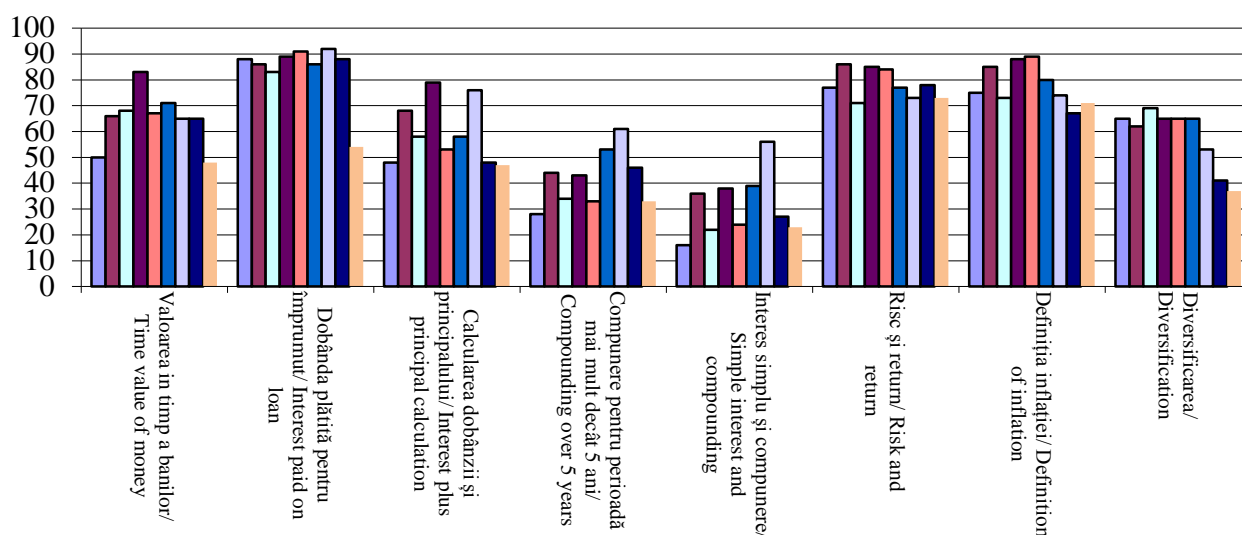

Figura 1. Procentajul răspunsurilor corecte (date ponderate), %

Figure 1. Percentage of correct responses (weighted data), %

Sursa: elaborată de autor pe baza [8, 9] / Source: developed by author based on [8, 9]

Majoritatea persoanelor din Europa înțeleg influența inflației asupra puterii de cumpărare a banilor, precum și relația dintre risc și rentabilitate. Cea mai mare parte a persoanelor înțelege conceptul de dobândă, însă calcularea unei dobânzi simple asupra economiilor în unele țări (precum Albania și Federația Rusă) a reprezentat o problemă pentru mai mult de jumătate dintre persoanele intervievate. Cele mai dificile întrebări pentru oameni au fost cele referitoare la compunere, doar în 30% din toate țările analizate au dat răspunsurile corecte pentru ele. Pentru a înțelege modul în care educația financiară, în țările investigate, influențează popularitatea produselor financiare, am făcut o analiză a interdependenței dintre nivelul de educație financiară și deținerea diferitelor produse financiare (figura 2).

The majority of people in Europe understand the influence of inflation on purchasing power of money as well as the interrelation between risk and return. The main part of individuals understand the concept of interest, but the calculation of simple interest on savings in some countries (i.e. in the Albania and the Russian Federation) posed a problem for over half of persons. The most difficult questions for people were those on compounding, only 30% across all analysed countries gave the right answers for them. To understand how financial literacy in estimated countries influence on the popularity of financial products in them, we did analysis of interdependence between the level of financial literacy and the holding of different financial products (figure 2).

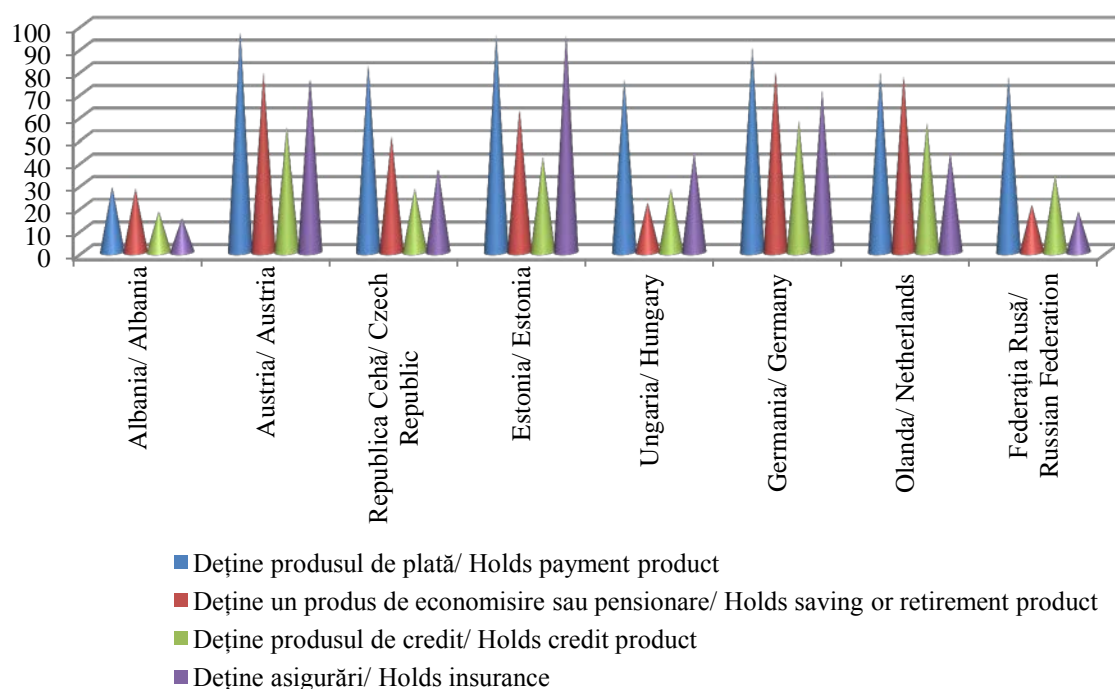

Figura 2. Procentele deținerii de produse financiare (date ponderate),%
Figure 2. Percentages of financial product holding (weighted data), %

Sursa: elaborată de autor pe baza [8, 9] / Source: developed by author based on [8, 9]

Rezultatele cercetării indică faptul că albanezii, ale căror rezultate în evaluarea cunoștințelor financiare sunt mai rele, demonstrează cel mai scăzut nivel de deținere a principalelor tipuri de produse financiare. Pe de altă parte, în Estonia, unde sunt cele mai bune rezultate a cunoașterii financiare din regiune, sunt utilizate toate produsele financiare. În general, cel mai înalt nivel de deținere a produselor de economisire sau pen-

Results of our investigation indicate that, Albanians, whose results in financial knowledge evaluation are the worse, demonstrate the lowest level of holding of all main types of financial products. On the contrary, in Estonia, where are the best results in financial knowledge in the region, are used all major financial products. In general, the highest level of saving or retirement product holding demonstrate countries with better

sionare îl demonstrează țările cu o mai bună înțelegere a conceptului valorii în timp a banilor și a dobânzilor plătite la împrumut (adică Germania și Olanda). Cercetarea relevă, de asemenea, că experiența negativă din trecut poate distorsiona, în mod semnificativ, decizia financiară a persoanelor. Această tendință este deosebit de actuală în țările în curs de dezvoltare, în care cele mai importante elemente, care au influențat nivelul de educație financiară, cuprind: experiența, abilitățile cognitive, nivelul de educație, fundalul social și dezvoltarea pieței financiare [4]. Pentru a analiza ce factori, pe lângă educația financiară, pot influența asupra dezvoltării sistemului privat de pensii, a fost investigat raportul dintre activele fondurilor de pensii și PIB precum și unii dintre cei mai importanți indicatori financiari (tabelul 1).

understanding of concept of time value of money and interest paid on loan (i.e. Germany and Netherlands). Investigation also reveals that negative experience in the past can significantly distort individuals' financial decision despite of his/her level of financial literacy. This tendency is especially topical in developing countries, where the most important elements influenced the level of financial literacy comprise: experience, cognitive skills, level of education, social background and development of the financial market [4]. To analyse what factors, besides the financial literacy, can influence on the development of the private pension system, was investigated the interrelation between the ratio of pension funds' assets to GDP and some of the most important financial indicators (table 1).

Tabelul 1 / Table 1

**Analiza comparativă a principalilor indicatori financiari, 2016/
Comparative analysis of the main financial indicators, 2016**

Tara/Country	Activele fondurilor de pensii private (% din PIB) / Assets of private pension funds (% of GDP)	PIB pe cap de locuitor (curent USD) / GDP per capita (current USD)	Creditul intern acordat de sectorul financiar (% din PIB) / Domestic credit provided by financial sector (% of GDP)	Capitalizarea de piață (% din PIB) / Market capitalization (% of GDP)	Valoarea tranzacțiilor (% din PIB) / Stocks traded value (% of GDP)
Austria/ Austria	6,2	44757,6	129,9	31,0	6,8
Republica Cehă/ Czech Republic	7,9	18483,7	66,7	21,9	5,2
Estonia/ Estonia	15,4	17736,8	81,1	10,8	7,5
Germania/ Germany	18,2	42161,3	133,8	49,3	32,3
Ungaria/Hungary	4,5	12820,1	57,8	17,9	6,2
Italia/ Italy	5,2	30669,0	170,6	27,39	95,5
Olanda/ Netherlands	197,3	45637,9	203,6	103,7	54,1
Marea Britanie/ United Kingdom	85,8	40412,0	165,8	77,9	78
Statele Unite ale Americii / United States of America	100,6	57638,2	241,9	146,9	225,9
Federația Rusă/ Russian Federation	4,0	8748,4	52,8	48,5	10,9
Republica Moldova/ Republic of Moldova	0	1900,2	31,9	-	0,8

Sursa: elaborat de autor pe baza [11, 14, 15] / Source: developed by author based on [11, 14, 15]

Rezultatele cercetării arată că, pe lângă educația financiară, la evoluția sistemului privat de pensii influențează semnificativ PIB-ul pe cap de locuitor și nivelul de dezvoltare al pieței financiare. Astfel, în țările cu nivel ridicat de educație financiară, cea mai mare parte a capitalului este acumulată în fondurile de pensii private din SUA, Marea Britanie și Olanda, care nu numai că demonstrează PIB-ul pe cap de locuitor la nivel înalt, ci și piața de capital dezvoltată cu instituțiile financiare bine funcționate, precum și un cadru legal și fiscal solid.

Cercetarea a arătat, de asemenea, că țările în curs de dezvoltare, din Europa Centrală și de Est, au un nivel mai scăzut al cunoștințelor financiare, precum și un grad mai scăzut de incluziune financiară, în comparație cu cele mai dezvoltate țări din Europa de Vest. Insuficiența educației financiare încetinește dezvoltarea pieței financiare soldându-se consecințe negative asupra economiei [3]. Dinamica raportului dintre activele fondurilor de pensii private și PIB (figura 3) confirmă faptul că țările cu cel mai scăzut nivel de educație financiară înregistrează o creștere mai lentă a activelor fondurilor de pensii private (o scală numerică pe partea dreaptă a figurii 3).

The results of analysis show that besides the financial literacy, on the private pension system evolution the important influence has the GDP per capita and level of financial market development. Thus, during countries with high level of financial literacy the biggest amount of capital is accumulated in private pension funds in USA, Great Britain, Netherlands which not only demonstrate the high level GDP per capita, but have the well-developed capital market with well-functioning financial institutions, sound legal and tax framework.

Investigation also revealed that developing countries of Central and Eastern Europe represent lower level of financial literacy as well as the lower degree of financial inclusion in comparison to the most developed countries of West Europe. Those results of inefficient financial education slow down their financial market development with negative consequences to economy [3]. The dynamic of private pension funds assets' ratio to GDP, showed in figure 3, approves that the countries with lowest level of financial education have slowest growth of private pension funds' assets (a numerical scale on the right side of figure 3).

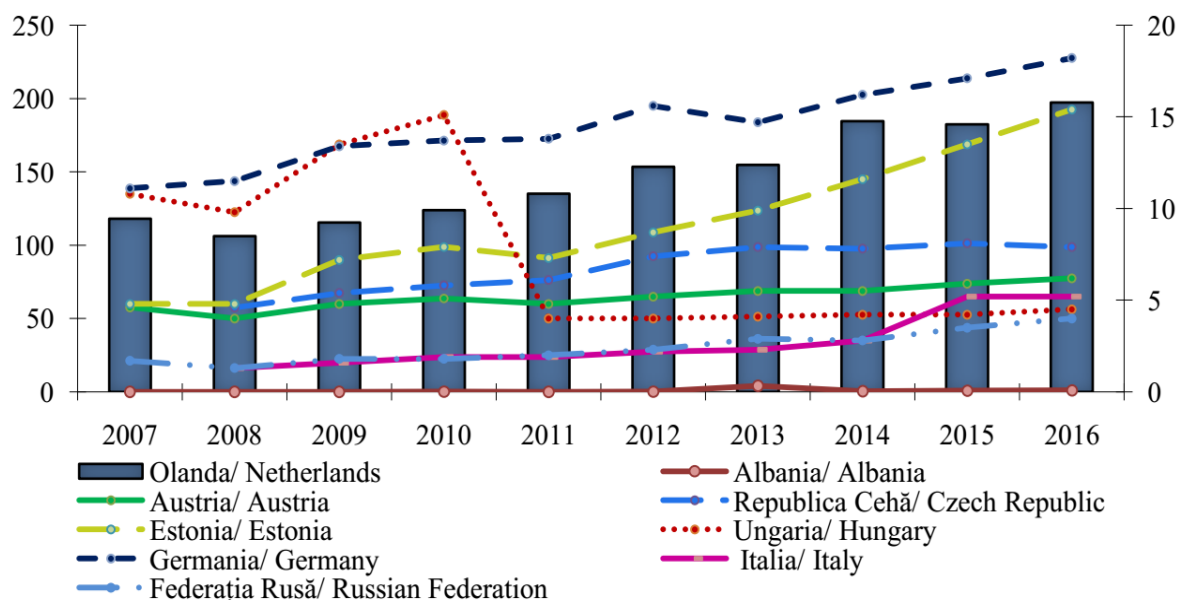

Figura 3. Evoluția ponderii activelor fondurilor de pensii private în PIB, %
Figure 3. The evolution of private pension funds assets' ratio to GDP, %

Sursa: elaborată de autor pe baza [14]/ Source: developed by author based on [14]

Rezultatele de excepție în dezvoltarea sistemului privat de pensii sunt demonstrate de Olanda, unde ponderea activelor fondurilor de pensii private în PIB este cea mai mare în

The exception results in private pension system development are demonstrated by the Netherlands, where, the share of private pension funds' assets in GDP is the highest all around the

întreaga lume, aproape a ajuns la 200% (scala numerică pe partea stângă a figurii 3). Principalul motiv al acestui succes este buna organizare a educației financiare în domeniul pensiilor. Astfel, în Olanda, Platforma Money Wise organizează în fiecare an *Pension3day*, în care fondurile de pensii, angajatorii, guvernul, societățile de asigurări și organizațiile non-profit sporesc gradul de conștientizare a problemelor ce țin de pensii în rândul angajatorilor și angajaților; pe tot parcursul anului, informații despre situația pensiilor unei persoane sunt furnizate atât prin scrisoare, cât și online prin intermediul formularului standardizat pentru pensii publice și private [13] etc.

În Republica Moldova, sistemul de pensii se bazează încă pe modelul de solidaritate între generații (PAYG), sistemul este nesustenabil și inechitabil cu un raport de susținere economică de numai 1.2 [2], ceea ce a dus la plăți extrem de scăzute ale pensiilor. În această situație, transformarea sistemului de pensii, bazată pe trei piloni pe mai multe niveluri, conform experienței UE, este o necesitate vitală. Dar reforma sistemului de pensii, începută în decembrie 2016, nu a introdus schimbări structurale și nu a presupus crearea unui sistem modern de pensii bazat pe componente publice și private. Printre cele mai importante reforme actuale, se numără: introducerea unei noi formule de calcul al pensiilor, egalitatea cerințelor față de bărbați și femei, creșterea vârstei de pensionare (63 de ani), prelungirea perioadei de contribuție (34 de ani) etc.

Nivelul scăzut al educației financiare este unul dintre motivele subdezvoltării sistemului național de pensii. În ultimii ani, în Republica Moldova, au fost implementate câteva proiecte internaționale de incluziune financiară, studii de educație financiară, a fost estimat Global Findex, a fost efectuată o analiză comparativă a educației financiare între Republica Moldova și țările europene etc. O atenție deosebită a fost acordată sporirii cunoștințelor financiare pentru beneficiarii remitențelor, precum și pentru incluziunea financiară a tinerilor. De exemplu, proiectele de educație financiară implementate de Organizația Internațională pentru Migrație și Organizația Internațională a Muncii, proiectul guvernamental „PARE 1 + 1”, proiectul de educație financiară pentru tineret, cercetarea cadrului regional al incluziunii financiare a tinerilor etc. BNM și Fondul European pentru Europa de Sud-Est au organizat mai multe ateliere de educație financiară pentru elevi și profesori în contextul Zilei Mon-

world, almost reached 200% (numerical scale on the left side of a figure 3). The main reason of this evolution is in the best practice in providing financial education of population in the field of pension provision. Thus, in the Netherlands, the Money Wise Platform organizes every year the *Pension3day*, during which pension funds, employers, government, insurance companies and non-profit organizations raise awareness of pension issues among employers and employees; all around the year information about a person's pension situation is provided both by letter and online with standardized format across public and private pensions [13] etc.

In the Republic of Moldova, the pension system is still based on intergenerational solidarity (PAYG) model, the system is unsustainable and unfair with an economic support ratio of only 1.2 [2], resulted in extremely low pensions payments. In this situation the pension system's transformation, based on three pillars multilevel scheme according to the EU experience, is a vital necessity. But, the pension reform, started in December 2016, did not introduce any structural changes and did not imply creation modern pension system based on public and private components. Among the most important current reforms are: introduction of a new pension calculation formula, equal treatment of men and women, increased retirement age (63 years), extension of the contributory period (34 years) etc.

The low level of financial literacy is one of the reasons of the underdevelopment of the domestic pension system. During last years in the Republic of Moldova were implemented some international projects for financial inclusion, financial education studies, was estimated the Global Findex, executed comparative analysis of the financial education between Republic of Moldova and European countries etc. Particular attention was paid to financial literacy growth for remittance recipients as well as to youth financial inclusion. For example, the Financial Literacy projects implemented by International Organization for Migration and International Labour Organization, Government's "PARE 1 + 1" project, project of Financial education for Youth, investigation of the Regional Landscape of Youth Financial Inclusion etc. NBM and European Fund for Southeast Europe organized several financial literacy workshops for schoolchildren and teachers in the context of World Savings Day, each

diale a Economisirii. În fiecare an, BNM și băncile comerciale organizează Săptămâna Educației Financiare etc.

În același timp, Republica Moldova, spre deosebire de alte țări din regiune, nu are statut de membru OCDE/INFE, precum și elaborarea Strategiei naționale de educație financiară, inițiată de Banca Națională a Moldovei cu susținerea Fondului European pentru Europa de Sud-Est, nu este terminată, ceea ce încetinește suficient procesul de educație financiară și împiedică reformarea cadrului financiar, iar lipsa cunoștințelor financiare influențează negativ reforma sistemului de pensii din Republica Moldova. Analiza comparativă a principalilor indicatori financiari autohtoni și a acelorași indicatori din țările cu sistem de pensii private dezvoltat demonstrează că PIB-ul pe cap de locuitor, precum și indicatorii de dezvoltare a pieței financiare în Republica Moldova sunt cei mai mici, ceea ce are, în mod evident, un impact negativ asupra modernizării sistemului actual de pensii.

5. Concluzii

Analiza raportului dintre educația financiară populației și nivelul de utilizare a produselor financiare, în țările europene, a demonstrat că cunoștințele financiare au un impact semnificativ asupra aplicării de către indivizi, a diferitelor produse și servicii financiare. Educația financiară este un factor important pentru dezvoltarea sistemului privat de pensii, deoarece persoanele, care își construiesc propriul plan de pensii, trebuie să își asume o responsabilitate, să aibă suficiente cunoștințe, în ceea ce privește finanțarea și să înțeleagă regulile sistemului public de pensii și ale celui administrat privat, impozitarea pensiilor, drepturile și responsabilitățile acestora; riscurile legate de pensionare, riscul demografic incluziv, riscul politic, riscul de inflație, riscul investițional; precum și cunoștințele financiare relevante pentru planificarea pensiilor, cum ar fi inflația, valoarea în timp a banilor; formarea dobânzii, raportul risc-venit, efectul costurilor. De asemenea, indivizii trebuie să aibă abilități de a estima necesarul de venituri de la pensionare atât în faza de acumulare, cât și în faza de plată, să ia decizii privind participarea la o schemă, alegerea fondului de pensii privat etc. De aceea, un rol important în dezvoltarea sistemului de pensii private rezidă în organizarea, de către autorități, a programelor educaționale, orientate spre creșterea abilităților financiare ale angajatorilor, angajaților, tinerilor și chiar a elevilor.

În același timp, conform experienței inter-

year NBM and commercial banks organize Financial Education Week etc.

At the same time, the Republic of Moldova, unlike other countries in region, does not have any OECD/INFE membership status, elaboration of the national financial education Strategy, started by the National Bank of Moldova with supporting of the European Fund for Southeast Europe is not finished, what sufficiently slows down the process of financial education and hamper for reforming of financial landscape. Nevertheless, not only the lack of financial literacy negatively influences on the pension system reform in the Republic of Moldova. Comparative analysis of the main domestic financial indicators and the same indicators from countries with developed private pension system demonstrates that the GDP per capita, as well as the indicators of financial market development in the Republic of Moldova are the lowest that obviously has negative impact on current pension system modernisation.

5. Conclusions

Implemented analysis of the interrelation between the individuals' financial knowledge and the holding of different financial products in some European developed and developing countries demonstrates that financial knowledge has a significant impact on individuals' application of different financial products and services. Financial literacy is an important factor for private pension system development, because individuals, constructing their own pension plan, must assume greater responsibility and knowledge regarding their finance and understand the public and private pensions rules, retirement taxation, their rights and responsibilities; risks related to retirement, inclusive demographic risk, political risk, inflation risk, investment risk; financial knowledge relevant for retirement planning, such as inflation, time value of money; interest compounding, risk-return relation, effect of costs. Also, individuals must be able to estimate their retirement income needs both in accumulation and pay-out phase, take decisions regarding participation in a scheme, choice of provider etc. That is why an important role in private pension system development has the organization by the authorities of the educational programs, directed on the growth of financial literacy of the employers, employees, youth and even pupils.

At the same time, according the international experience, besides the insufficient finan-

naționale, pe lângă lipsa cunoștințelor financiare, factorii importanți, care limitează capacitatea oamenilor de a participa la schemele de pensii private, sunt: lipsa oportunității de economisire datorată nivelului scăzut al salariilor; lipsa unei legislații adecvate; lacunele din sistemul impozitar; activitatea lucrătorilor în sectorul informal, fără achitarea impozitelor necesare; experiența negativă a indivizilor în utilizarea serviciilor financiare în trecut etc. O influență nefavorabilă asupra dezvoltării sistemelor de pensii private o are și piața financiară subdezvoltată cu o gamă restrânsă de instrumente financiare pentru investiții, din acest motiv, este foarte important, pe lângă creșterea gradului de educație financiară a populației, să fie puse în aplicare, în Republica Moldova, măsurile de modernizare a pieței de capital prin îmbunătățirea cadrului legal, creșterea transparenței și lichidității, apariția noilor instrumente financiare, modernizarea infrastructurii etc.

cial knowledge, the important factors limiting people's ability to participate in private pension schemes are: lack of opportunity to saving due to low level of salary; absence of appropriate legislation; gaps in taxation; the work in the informal sector; negative experience in the past etc. The negative influence on private pension system development has underdeveloped financial market and narrow range of investments alternatives, because of these it is very important, in addition to raising of the population' level of financial literacy, to implement in the Republic of Moldova the measures for capital market modernization through legal framework improvement, market transparency and liquidity increasing, appearance the new financial instruments, infrastructure modernization etc.

Bibliografie/Bibliography:

1. European Banking Federation, *Importance of financial education*, Brussels, 2017.
2. EXPERT-GRUP Centru Analitic Independent, *Criza sistemului public de pensii și măsuri de intervenție*, Document de politici, Chișinău, iunie 2015.
3. FRĄCZEK, B. etc., *Simultaneous use of the financial literacy level and the financial inclusion degree as a result of financial education efficiency in Visegrad Group countries*, Journal of Economics and Management Vol. 27 (1), 2017.
4. KAWIŃSKI, M., MAJEWSKI, P. *Financial and insurance literacy in Poland*, Insurance Review 4/2016.
5. LUSARDI, A, MITCHELL, O. S. *The economic importance of financial literacy: Theory and evidence*, Journal of Economic Literature, 2014, 52 (1): 5-44.
6. Moldova 2020, *National development strategy: 7 solutions for economic growth and poverty reduction*, 2012.
7. SHERRADEN, M. S. *Financial capability: What is it, and how can it be created?* Working Paper, 2010, no.10-17. Washington University in St. Louis.
8. OECD/INFE, *International Survey of Adult Financial Literacy Competencies*, 2016.
9. G20/OECD INFE, *Report on adult financial literacy in G20 countries*, G20 Germany, Hamburg 2017.
10. *World Bank Group, Pension system reform: current situation in Moldova*, 2014.
11. <http://www.cnpf.md>
12. <https://www.eesc.europa.eu/resources/docs/qe-30-12-894-en.pdf> /
13. <http://www.institutdesfinances.gov.lb>
14. <http://www.oecd.org>
15. <https://www.worldbank.org/>